

Cecha dialektalna

Autor: Halina Karaś

Cecha dialektalna. Właściwość mowy użytkowników danego dialektu, różnicująca go w porównaniu z językiem ogólnym lub innymi dialektami. Podstawą uznania faktu językowego za cechę dialektalną jest powszechność jego występowania w idiolektach reprezentujących ten dialekt. Cechy dialektalne składają się na system językowy dialektu i decydują o jego odrębności bądź podobieństwie do systemów innych dialektów. Wyróżniamy je, stosując metody badań statystycznych (por. Statystyka w dialektologii). Cechy dialektalne występują we wszystkich warstwach strukturalnych systemu językowego (fonetyka, fleksja, składnia, słowotwórstwo, leksykologia, frazeologia). Ponieważ dialekty są odmianami języka ograniczonymi terytorialnie, więc i cechy dialektalne mają ograniczony zasięg. Przedstawianiem graficznym cech dialektalnych zasięgów w postaci wykresów na mapach zajmuje się geografia lingwistyczna. Wykresy cech dialektalnych dzielimy na cztery podstawowe typy: izofony (fonetyka i fonologia), izomorfy (morfologia), izosyntagmy (składnia), izoleksy (słownictwo). W odniesieniu do polskich dialektów ludowych cechy dialektalne układają się w trzy grupy: I. Cechy ogólnodialektalne charakteryzujące większość dialektów ludowych (np. samogłoski ścieśnione), spółgłoski protetyczne, skrócone formy wyrazowe – trza, se = trzeba, sobie, alternacje w tematach słowotwórczych, sufiks k w zaimkach nieokreślonych (jakisik), przymiotniki dzierżawcze, zróżnicowanie słowotwórcze nazwisk (nazw) żon i dzieci, wyrównania analogiczne w koniugacji czasowników zakończonych na eć, yć, formy – pluralis maiestaticus i indykatywne grzecznościowe formy w lmn., końcówka -ów w dopełniaczu lmn. rzeczowników, nadmiar zaimków anaforyczno-wskazujących, partykuła ano na początku wypowiedzeń). II. Cechy dzielące dialekty ludowe na dwa lub kilka kompleksów terytorialno-językowych (np. mazurzenie, fonetyka międzywyrazowa, uproszczenie grupy strż, wymowa grupy śr, źr, zanik r w prefiksie roz , formant czasowników iteratywnych -ować, sufiks rzeczownikowy -ak w funkcji tworzenia nazw istot młodych, końcówka ma w 1. os. lmn. czasu przeszłego, imiesłowy przysłówkowe w funkcji form czasu przeszłego, pełne formy przyimków we, ze). III. Cechy charakteryzujące poszczególne dialekty i gwary ludowe (np. zmieszanie wymowy i oraz y, zmiana ił → ył, podwajanie s, ś i dysymilacja (odpodobnienie) tak powstałych grup spółgłoskowych, depalatalizacja (stwardnienie) spółgłosek k’, g, końcówka i w 2 os. lp. trybu rozkazującego, końcówka -eyge → yge w D. lp. przymiotników). Por. Cecha gwarowa.